

IGAZ LEVENTE

„Lengyel–magyar két jó barát...”

A BISKUPINI RÉGÉSZETI PARKBAN RENDEZETT RÉGÉSZETI FESZTIVÁLÉRŐL

Magyarországon 2009 folyamán sok helyütt megemlékeztek a magyar és a lengyel nép ezeréves különleges kapcsolatáról.¹ A Lengyel Szeptember elnevezésű legfontosabb rendezvénysorozat az 1939 őszi történeti események 70. évfordulója kapcsán valósult meg, de helyi szinten is több, a magyar–lengyel kapcsolatokat ápoló esemény került megrendezésre.² A két ország és nép sok más ponton is közös történelmi múltjára emlékezve a lengyel fél sem maradt adós. Beszámolónk a lengyelországi „Magyar Év” jegyében megrendezett régészeti fesztivál eseményeit, helyszínét mutatja be, s idézi fel annak hangulatát.

Biskupin a Kujávia-Pomerániai Vajdaság, Paľuki néven ismert történelmi-néprajzi térségében található település, Gniezno-tól mintegy 30 km-re északra. Itt működik az a szabadterei régészeti park és múzeum (Biskupin Muzeum Archeologiczne), amely a környék jégkorszaki eredetű tövidékének egyik különösen szerencsés adottságú szegletén, a Biskupini-tó déli oldalán lévő félszigeten és környékén létesült.³ Biskupin a Paľuki-régió, egyben Közép-Lengyelország legjelentősebb történelmi emlékhelye. Az európai kontinens egyik olyan kulturális öröksége, amely joggal élvezi a lengyel állam és az Európai Unió kiemelt védelmét. A 2006 óta Europa Nostra-díjas régészeti rezerváció, különböző korszakokat idéző rekonstruált épületei, valamint a Régészeti Park működését, a látogatók ellátását biztosító létesítmények összesen 23 hektárnyi területet foglalnak el.

A régészeti rezerváció újraalkotott objektumai közül leglátványosabb a késő bronzkori, kora vaskori Lausitzi-kultúra (magyarosan Luzsikai-kultúra, Kr. e. 1200–Kr. e. 800. között) erődje, melyet a Régészeti Park mintegy jelképeként, 2000 folyamán építettek fel. Ezt a szárazföld felől a nálunk is ismert kazettás szerkezetű, azaz favázás, földdel feltöltött,

¹ Csongrád megyében például már januárban megkezdődött a Lengyel Év programsorozata. Egyebek között a megye és Lódz vajdaság több évtizedes kapcsolatát kívánják kiállításokkal, iskolai rendezvényekkel tovább mélyíteni. http://csongradmegye.hu/portal/index.php?option=com_content&task=view&id=360&Itemid=1 Utolsó belépés dátuma: 2009. okt. 5-e, 23 óra 27 perc

² Lengyelországban mindenki számon tartja, hogy az ország német, majd szovjet megtámadása és legyőzése után Magyarország megnyitotta az akkori közös határt a lengyel menekülők előtt, és Berlin kifejezett rosszallása ellenére is megadta az összes lehetséges segítséget számukra. Teleki Pál kormánya ezzel több mint százezer lengyel menekült tovább útját tette lehetővé a szövetségesekhez. A Magyarországon maradók megsegítésére lengyel iskolák és szervezetek működtek, egészen az 1944. márciusi német megszállásig.

³ A népszerű turisztikai célpontként ismert Paľuki-régiót „130 tó földjének”, ritkábban Kis-Mazúriának is nevezik.

cölöpsorral megerősített falszerkezettel óvta a település lakóit, mindössze egyetlen, jól védhető kapun keresztül engedve bejárást. Széles teteje „megemelt utcaként”, egyben gyilokjáróként is szolgálhatott. A vizenyős, mocsaras környezetben sajátos megoldásokkal éltek az ott lakók: a régészeti feltárások tükrében a település „járdáit” vastag gerendák alkották, ezekről lehetett betérni a hosszú, többhelyiséges épületekbe, amelyek az egykori lakosság otthonait, közösségi tereit adták. Ezeket a „hosszúházakat”, mai újraalkotott formájukban azok a kézművesek és mesteremberek használják, akik a régészeti park éves, valamint alkalmi rendezvényei során bemutató tevékenységet végeznek, illetve „hagyományos módon” készült portékáikat árúsítják. Az egyhetes fesztivál legfontosabb programjai emelt szinten zajlottak az újraépített házak mellett, a vaskori település központjában kialakított füves területen és az erődfal keleti oldalán.⁴

A félszigeten félig a víz alatt rejtőző, „elveszett várost” 1933-ban fedezték fel. Az egy évvel később megkezdődő ásatások nemcsak a tudósokat, hanem a korabeli közélet prominens személyiségeit is lázba hozták, egymást követték a hivatalos látogatások. Abban, hogy Biskupin igen rövid időn belül ismert történelmi helyé vált, az 1936-ban, a délnémet Unteruhldingen mintájára létesült, szabadtéri múzeum megnyitása komoly szerepet játszott. Ez nemcsak népszerűvé, hanem egyszersmind a lengyelek „nemzeti kincsévé” tette Biskupint, az egykori virágzó „összláv” települést.⁵ A lengyel nemzet történelem előtti bölcsőjét erőltetve kereső gondolat azonban sajátos módon ütött vissza a nemsokára kitoró

⁴ Itt forgatták 2003-ban a „Régi mese – Amikor a nap Isten volt” (Sara basn. Kiedly slonce bylo bogiem) című lengyel történelmi játékfilmet, amely a IX. századi, még pogány nyugati szláv világba viszi a nézőt.

⁵ A tudomány mai állása szerint nem lehet a Lausitzi-kultúrát etnikumhoz kötni. Az úgynevezett autochton elmélet szerint viszont a szláv etnogenezis erről a területről indult ki. DAVIES 2006, 53–55; 56. Az újabb fontos elméleti áttekintéseket lásd BRATHER 2006, 24–25; BÁLINT 2006; 277–347.

második világháború alatt: a megszálló németek saját ideológiájuknak megfelelően, mint „ősgermán telepet” ásták tovább a félsziget környékét, egészen 1942-ig folytatva az általuk Urstädt névre keresztelt telep feltárását. A háború vége elöntve találta a feltárásokat, ez azonban paradox módon segítette az addig napvilágra került maradványok túlélését. A lengyel régészek végül 1974-re fejezték be a további munkálatokat. Innentől a régészeti rezervációt egyre hangsúlyosabban a kísérleti régészeti tevékenység jegyében működtetik.

A házrekonstrukciók építése, illetve a korabeli technikákat alkalmazó fazekasság már a park második világháború előtti „hőskorszakában”, a 30-as években megkezdődtek. A kísérleti régészeti programok az elmúlt évtizedekben olyan elemekkel bővültek, mint például kőeszközök készítése, bronzöntés, szigonyos és hálós halászat és a tóból kifogott zsákmány ősi módszerekkel történő tartósítása (füstölés), továbbá régi háziállatfajták tenyésztése. Ilyen a parlagi juh és a tarpán leszármazottjának tartott lengyel póni, a konyik. Ezeket és a többi jószágot a korabeli körülményeknek megfelelően tartják és a rezerváció területén folyó munkába is bevonják őket: az ökrökkel például középkori módszerrel szántanak a park kísérleti régészeti mintagazdaságában. A juhok lenyírt gyapjából az ehhez értő kézművesek fonalat készítenek, amiből különböző szövési módszerekkel, kész termékeket készítenek, ruhadaraboktól a szőnyegekig. A régészeti parkban dolgozók manapság több mint 30 féle régi kézműves és egyéb mesterséget gyakorolnak. Így törekednek a korabeli életvitel minél több elemét komplex rendszerként bemutatni a közönségnek.

A többi régészeti parkhoz hasonlóan a biskupini is elsősorban a látogatókból tartja fenn magát. Ebben a kelet-európai viszonyok, leginkább a támogatási források itt sem mindig problémamentes rendszere is kényszerítően hatnak. Ahogy a park igazgatójától, a korábban Biskupinban is aktív régészként dolgozó Wiesław Zajaczkowskitől megtudtuk, a park és a múzeum bevételeinek több mint 70%-át adják a belépődíjak, míg a fennmaradó pénz az állami támogatásokból, továbbá pályázatokból folyik be. A tavalyi régészeti fesztivál során 90 ezer látogató kereste fel Biskupint, míg idén (elsősorban az április–

október közötti főszezon alatt) több mint negyedmillió vendég érkezett. Példaértékű, hogy vala-mennyi lengyel iskolásnak kötelező egyszer ellátogatnia Biskupinba, arra a helyre, amely ugyan teljes történetének csak viszonylag rövid szakaszában köthető a lengyel néphez, mégis a nemzet kulturális örökségeként kezelik. Egy 40 milliós ország esetében persze egészen más számokban és arányokban kell gondolkodnunk, mint a néhány hazai, működésképes régészeti park esetében. Meglátásunk szerint a Biskupinban tapasztaltak jó része a magyarországi viszonyokra áttűtetve is megvalósítható lenne.⁶

Erre a helyszínre utazott ki az a mintegy 50 fős magyar küldöttség, amely kézművesekből, zenészekből, táncosokból, valamint három hadihagyomány-őrző, más szóval „haditornász” formáció tagjaiból állt össze.⁷ A Biskupini Régészeti Múzeum vezetése az idei, szám szerint a 15. régészeti fesztivált az évforduló okán a magyar kultúra jegyében rendezte meg. A kiutazók célja a korábbi kapcsolatok tovább mélyítése, továbbá a magyar kultúra minél hitelesebb és sokoldalúbb láttatása volt, egyebek között olyan korszakok jellemző vonásait, életképeit bemutatva, amelyek mindkét nép történelmében fontosak.

Az „Egri Vitézlő Oskola” tagjai a lengyel történelem fénykorát jelentő XVI–XVII. századot képviselték, egy korabeli magyar katonai táborrészlet felépítésével. Saját csapatunk, a „Gyepűvédők Szövetsége” nevű formáció a magyar és a lengyel nép nyugati keresztény kultúrkörbe csatlakozásának idejét, a X. századot jelenítette meg. Itt egy – a nyíregyházi Kaszás Ákos nemezkészítő mester faliszőnyegeivel berendezett – kiállítási jurta adta a X. századi magyar sarok központi „épületét”, ezt egészítette ki egy nyári konyha és árnyékvető, továbbá egy másik, raktárként használt kisebb jurta. Ez a helyszín szolgált a tíz íjász-harcos és kísérőik, a három asszony és a „harci zenét” biztosító dudás napközbeni pihenő- és felkészülési helyeként. A közönség a magunkkal vitt íjászfelszerelésekből és a csapat kézműveseinek néhány termékéből is válogathatott.

A Régészeti Múzeum szigorú szabályainak megfelelően a park területét éjszakára mindenkinek el kellett hagynia. Erről és a fesztivál alatti biztonságról katonai szolgálatukat le-töltött, fegyveres biztonsági őrök, valamint a park saját biztonsági emberei gondoskodtak. Előbbiek vezetője sosem mulasztotta el a helyi és külföldi vendégszereplők üdvözlését a napi járőrözés közepette. A kölcsönös figyelem és tisztelet udvarias kinyilvánítása, a fekete egyenruhás alakulat jelenlétét ilyenformán egyáltalán nem tette zavaróvá. Bár idehaza ismeretlen jelenség, rövid idő alatt hozzászoktunk ehhez a készültséghez, amit a látogatók száma és a helyszín kiemelt védettsége is indokoltta tett. Ottlétünk kilenc napja alatt semmiféle biztonsági problémáról, bűncselekményről nem értesültünk. (A helyiek elmondása szerint a lopások korábban sok gondot okoztak a Régészeti Park területén.) Az egyenruhások időről időre végigjárták a Régészeti Múzeum területét, s jelen voltak a harci bemutatók alatt is.

⁶ A hazai ilyen jellegű létesítmények közül a legismertebb a százhalombattai Matrica Múzeum és Régészeti Park. A többi, kísérleti régészeti tevékenységet is folytató létesítmény, az általában jellemző folyamatos pénzügyi nehézségek közepette, jószerivel csak a magántőkére, valamint pályázatokra építhet. IGAZ 2007, 166.

⁷ Magyarországon mindkét elnevezés olyan társaságokat takar, akik különböző történelmi korszakok harci kultúráját kutatják és gyakorolják, lehetőség szerint korhű viseletekben és eszközökkel. Ez azonban inkább a múlt nagyon változó színvonalon és hozzáállással történő felidézése, semmint a „hagyományok őrzése”.

Ezek a történelmi „életmód-rekonstrukciók” (angolul *reenactment*), a hadtörténeti hangsúlyú irányzatba tartoznak.⁸ Mint a leglátványosabb, legtöbb nézőt vonzó programoknak, régi hagyományai vannak a park történetében. Évek óta a Jantar és a Srebro Peruna elnevezésű lengyel haditornász formációk adják e tematikus harci élőképek magját. 2007-ben például a balti törzsek és a Német Lovagrend küzdelmét jelenítették meg látványos közelharc koreográfiákkal, idén pedig, a Magyar Évnek megfelelően a mi történelmünkhez kötődő eseményeket idéztünk fel közösen: magyarok, lengyelek, továbbá néhány német vendég is. (Utóbbiak még hitelesebbé tették az előadásokat, hiszen a csatajelenetek alatti párbeszédék így német és magyar nyelven hangzottak.) Mivel az előzetes egyeztetések során nem fogadtuk el, hogy *kizárólag* a 955. évi vesztes augsburgi csatát mutassuk be, ezért délelőttönként a magyarok számára győztes kimenetelű „első augsburgi ütközet” (910) csatakoreográfiáját adtuk elő.⁹ Lovas harcról persze nem lehetett szó, de a szervezőség által komoly fenntartásokkal fogadott íjászat ötletét – biztonsági nyílveszteszőkkel és gyenge íjakkal – azért sikerült beépíteni a koreográfiába. Délutánonként aztán következhetett nyugati hadjárataink utolsó, vesztes ütközete és Lehel kürtjének mondája. A korrekt ismeretterjesztést a fesztivál alatt dolgozó (önkéntes!) tolmácsok segítették: a lengyelországi magyar szakos tolmáclányok nélkül bizonyos, hogy sokkal nehezebb lett volna a kommunikáció a meghívó féllal, mert az angol nyelvet egyik részről sem beszéltek túl sokan kommunikációképes szinten. Mindkét napszakban vívott „ütközet” alatt kértünk és kaptunk lengyel kommentárt, ami a két csatával és a X. századi magyar hadjáratokkal kapcsolatos legfontosabb tudnivalókkal ismertette meg a közönséget.

A két harci bemutató között esetenként a magyar sarak melletti lókarám végén kialakított íjászpályán tartottunk bemutatót, ízelítőt adva az idehaza hosszú évek óta gyakorolt történelmi íjászat különböző stílusirányzataiból, önállóan és „harci alakzatban” is mozogva. Ugyanitt került sor a helyiek által rendezett íjászversenyek lebonyolítására is. Ha az íjászatról nem is, a harci bemutatókról mindenképpen elmondható, hogy komoly fizikai megterhelést jelentettek a vastag párnaruhába, lánc- vagy bőrpáncélba, valamint sisakba öltözött, tompított, de valóságghű fegyverekkel küzdő harcosok számára. Még akkor is, ha a harc szemi-kontakt, azaz félerővel bevitt vágásokat, ütéseket jelentett, amelyek érezhetőek voltak, de a megfelelő (és korhű) vértzet miatt nem fájdalmasak. Általában valamennyi, ilyen koreográfiában szerepet vállaló harcos tagja valamilyen vívóklubnak, s ha nem is napi rendszerességgel, de gyakorolja a történelmi fegyveres és pusztakezes közelharc elemeit, továbbá az átlagemberét meghaladó fizikummal rendelkezik.¹⁰ Csak elvétve történt olyasmi, hogy valamelyik vitéz nem kellő mértékben fogta vissza magát és fegyverét, úgy a

⁸ A hagyományőrzés, a kísérleti régészet és az életmód-rekonstrukció Magyarországon létező kategóriáinak meghatározására lásd: MAGYAR 2008, 6–9.

⁹ Ehhez az alapot az a történelmi tény adta, hogy 910. június 12-én a Bajorországra törő magyar hadak, Augsburg mellett, saját területének szívében újra tönkrevérték annak a IV. (Gyermek) Lajos keleti-frank uralkodónak a seregét, akinek a magyar kézre került Kárpát-medence visszaszerzésére induló egyesített haderejét három évvel korábban, Pozsony térségében egyszer már megsemmisítették. HKÍF 215–216; 690. jegyzet.

¹⁰ A lengyel harci formációk az augusztusban – idén ugyancsak a 15. alkalommal – megrendezett „Wolini Vikingfesztivál” (Festival Słowian i Wikingów) sokszor kifejezetten durva és sebesüléssel járó tömeges csatajelenetein edződnek. Az idei fotógalériát lásd a <http://www.wikingowie.pl/placed.net/2009/index.htm> oldalon. Utolsó belépés ideje: 2009. október 6-án, 22 óra 41 perc.

csapatos küzdelemben, mint az egyéni párbajokban. Az ilyen esetekből adódó feszültséget azonban a vezetők jó szóval mindig enyhíteni tudták. Az egymásnak rontó ellenfelek általában szem előtt tartották a rendezvény bemutató jellegét, és többnyire inkább a látványos közelharcú show-elemek megvalósítására törekedtek. Kisebbségi sérülések a biztonsági felszerelés ellenére is voltak. Az asszonyok nagy buzgalommal látták el felületi sebeinket, ami újabb színfoltja volt a magyar tábor életének. Mindettől függetlenül egy rohammentő, s egy tűzoltókocsi végig a helyszínen tartózkodott, ezzel is emelve a biztonságérzetet.

A csaták után, a park 17 órás zárása előtt általában sor került egy rövid eszmecsere az ellenfelek között. A jelenetek tanulságainak, a következő napra szóló újabb ötletek megbeszélésén túl ilyenkor a címben idézett mondás második fele is beigazolódott: „*együtt harcol, s issza borát.*” Vagy a lengyelek kínálta vodkát, vagy az általunk kivitt folyékony hungarikumok valamelyikét. (Szesztilalomról tehát csak 18 év alatt beszélhettünk, ezt viszont a Régészeti Park szervezősége és a biztonsági őrök komolyan ellenőrizték a látogatók esetében.)

A helyi csapatok, a tolmácsok, a meghívott külföldi vendégek és az önkéntes munkát végző lengyel egyetemi hallgatók a farsztó napok végén, kötetlenebb módon is folytathatták az ismerkedést, hiszen valamennyien a Régészeti Park közelében található szomszédos falvak panzióiban, kempingjeiben nyertünk elszállásolást.

A sok szempontból nyugat európai színvonalú szervezés további pozitív eleme volt, hogy sem a szállásért, sem a napi háromszori étkezésért (reggeli-vacsora a szálláshelyen, ebéd a parkban) nem kellett fizetnie a fellépőknek. Utóbbit dátumozott étel- és italkuponokkal oldották meg, amelyek fejében a szálláshelyek tulajdonosaival, valamint a Régészeti Park bőséges és ízletes porciókat osztó lacikonyháival utólag számoltak el a szervezők. Mi több: a fesztiválra szánt pénzből útiköltségre és a harci bemutatókon részt vevő csapatok méltányos napidíjára is futotta. Fentiek mellett mégis az a minden formában

megmutatkozó szimpátia volt a leginkább megindító, ahogyan a meghívottakat fogadták és bántak velük a fesztivál teljes időtartama alatt, akár jártak már Biskupinban korábban, akár nem. A záró hétvégén még egy régészbál is belefért a programok sorába, ahol a Régészeti Park vezetősége valamennyi, a fesztivál sikerén dolgozó lengyel és külföldi résztvevőt vendégül látott.

A kilenc napos rendezvény tanulságait nehezen lehet jobban összefoglalni, mint Albert Kiskurmo, a Magyarországot tavasszal már megjárt Jantar-csapat, civilben jelmeztervező vezetőjének szavaival: „Eger és Biskupin felemelő és nagyszerű napjai után most már csakugyan lehetetlen nem érezni, mit is jelent az, hogy lengyel–magyar két jóbarát!”

FORRÁSOK, IRODALOM

- BÁLINT 2006: BÁLINT Csanád: Az ethnosz a korai középkorban. A kutatás lehetőségei és korlátai *Századok* 140 (2006). 277–347.
- BRATHER 2006: BRATHER, Sebastian: „Etnikai értelmezés” és struktúratörténeti magyarázat a régészetben. *Korall* 24–25. *Nemzetépítés és régészet*. 2006. 23–72
- HKÍF 1995: KRISTÓ Gyula szerk. *A honfoglalás korának írott forrásai*. Szeged, 1995, 215–216.
- IGAZ 2007: IGAZ Levente: *Kísérleti régészet Magyarországon és külföldön: néhány példa különböző történeti korszakok kísérleti régészeti úton történő „életre keltésére”*. *Aetas Történettudományi Folyóirat*, 22. évfolyam, 2007. 4. szám, 166.
- MAGYAR 2008: MAGYAR Attila: *A X. századi magyarokról kísérleti régész szemmel*. Tér-könyvek I, Budapest 2008, 6–9.
- DAVIES 2006: DAVIES, Norman: *Lengyelország története*. Budapest, 2006, 53–55; 56.
- ZAJĄCZKOWSKI 2006: ZAJĄCZKOWSKI, Wiesław: *Biskupin – The guide to the archaeological reservation*. Wrocław, 2006.